

1. CO JE TO SECESE?

Etymologie pojmu secese sahá do latinského významu kořene slovesa *secedere*, ve kterém *se* znamená „odděleně“ a *cedere* „jít“, tedy odejít ve smyslu vzdálit se z nějakého místa (Pavković–Radan, 2007, s. 5). Latinský výraz *secession plebis* se původně vztahoval k dočasné migraci plebejců *en masse* mimo antický Řím, vnímané „jako akt protestu s úmyslem přinutit patricijské vládce, aby napravili spáchané křivdy“ (Doyle, 2010, s. 1). Latinský pojem *secedere*, z něhož je odvozeno i stávající anglické označení *secession*, znamená v původní verzi jakýkoliv akt oddělení.¹³

Až do první poloviny 19. století byl pojem secese spojován především s nepolitickým významem jako „odloučení duše od těla“ anebo „odchod z jedné místnosti budovy do jiné“. V oblasti sociálního života znamenala secese odpadlictví od jakéhokoliv typu lidského společenství. Pojem secese nabyl v Evropě náboženské konotace ve 30. letech 18. století. Po rozkolu *The Church of Scotland* v roce 1733 začali separatisté sami sebe nazývat *seceders* a stali se součástí secesionistické církve, která užívala výraz secese přes sto let dokonce i ve svém názvu – *The Secession Church*. Náboženské štěpení ve Skotsku připravilo půdu pro vnímání secesionismu v politickém prostředí. K tomu došlo v Evropě během 19. století (Livingston, 1998, s. 1). Ještě dříve se secese objevila v politickém diskurzu Spojených států, kde již začátkem 19. století usilovala řada malých severních států o vystoupení z Unie (Brandon, 2003, s. 287). Ještě v roce 1825 používal Thomas Jefferson výraz *separace* (Livingston, 1998, s. 2, srov. McFerran, 2009), ale brzy poté v americké politice zdomácněl pojem *secese*.¹⁴ V období americké občanské války (1861–1865)¹⁵ se secese v politickém významu také poprvé objevila v *The Oxford English Dictionary* (Livingston, 1998, s. 7; 2005).

* * *

Mezi badateli z oblasti sociálních věd neexistuje shoda na jasné definici secese, což bývá příčinou mnoha nedorozumění. V nejširším slova smyslu je možné secesi chápat jako odtržení od *jakéhokoliv* politické či náboženské organizace.¹⁶

¹³ V angličtině zpravidla *withdrawal*.

¹⁴ Srov. např. diskusi mezi senátory kongresu Robertem Y. Haynem Danielem za Jižní Karolínu a Danielem Websterem za Massachusetts v roce 1830 (Webster–Hayne, 1830; Ames, 1918, s. 6, 30).
Také srov. Buchanan, 1992, pozn. p. č. 5.

¹⁵ Srov. také příloha č. 11.

¹⁶ Definice a charakteristika náboženských pospolitostí, jimiž se tento text zabírá podrobněji nebude – srov. např. Váně, 2012.

„Formální vystoupení ze svazku, federace, politické nebo náboženské organizace apod.“ (Pavković–Radan, 2007, s. 5).

Výše uvedená definice umožňuje označovat za secesi jakýkoliv akt politického odtržení, které se nemusí týkat jen odštěpení od existujícího státu. Allen Buchanan tvrdí, že „by bylo omylem definovat secesi [pouze] jako separaci z existujícího státu s cílem ustavit suverénní stát“ (1991a, s. 10), a poukazuje na ustavení kantonu Jura ve Švýcarsku odtržením, aniž by došlo k narušení územní celistvosti státu (1991a, s. 13–16).¹⁷ V obdobném duchu považoval Allen Buchanan (1992, s. 360) vystoupení suverénního státu z politického svazku sestávajícího ze suverénních států také za secesi, když po podpisu Maastrichtské smlouvy navrhol zahrnutí ústavního práva na secesi do legislativy EU.

Většina teoretiků zkoumajících secesi se zaměřuje na odtržení části území ze státu s mezinárodní suverenitou. Nejdříve se objeví požadavek části společnosti po odloučení od ústřední politické moci s cílem vyhlásit nezávislost (Wood, 1981, s. 110; srov. Hechter, 1992, s. 267), následuje politická dezintegrace, kdy politická elita v jednom či více subsystémech státu radikálním způsobem, například vyhlášením nezávislosti, vypoví loajalitu – pokud z jejich strany vůbec někdy existovala – ústřední moci a začne vykonávat politickou činnost zcela nezávisle na jurisdikci ústřední moci (Wood, 1981, s. 111; srov. Buchanan, 1995, s. 54). J. R. Wood definoval secesionistická hnutí jako

„teritoriálně definované skupiny usilující o formální odloučení od ústřední politické moci a o vyhlášení nezávislého státu“ (Wood, 1981, s. 111).

Samotnou secesi na úrovni státu definoval Ivo D. Duchacek tak, že vychází z interního pluralismu, ať již etnického, nebo teritoriálního, kdy se

„bývalá subnacionální teritoriální zájmová skupina objeví jako nový teritoriální národní stát, který je uznán ostatními národními státy a má s nimi diplomatické vztahy, jakož i s tím [státem], jehož byl dříve součástí“ (Duchacek, 1970, s. 63).

Je možné tyto definice bezvýhradně přijmout, anebo vyžadují jisté modifikace a doplnění k dosažení exaktní definice? A pokud ano, jaká kritéria by měla být nezbytnou součástí každé definice secese chápané jako odtržení od státu? Odpověď na tyto otázky bude hledána v následující části zaměřené na kontextualizaci pojmu secese, vytvoření typologií secese a na nejvýznamnější explanatorní paradigmata, která interpretují vznik a dynamiku secese.

¹⁷ Odtržení kantonu Jura ve Švýcarsku bývá uváděno jako nejčastější příklad secese v rámci státu (srov. Dominice, 2006, s. 453–469; Kreptul, 2003, s. 41–42; Harbo, 2008, s. 137). Schéma odtržení kantonu Jura srov. příloha č. 17.

1.1. Secese a sebeurčení

Sebeurčení má v politice velmi široký, ambivalentní, až protichůdný význam, neboť obecně neexistuje shoda na významu pojmu lid ani samotném sebeurčení (Kirgis jr., 1994, s. 307). Ale je jisté, že v evropském prostředí nabylo sebeurčení silné národnostní konotace. Martti Koskenniemi rozlišil mezi dvěma dimenzemi sebeurčení – patriotistickou koncepcí a romantickým nacionalismem.

Patriotistická koncepce sebeurčení přispívá k legitimizaci existujících států jako základních politických entit mezinárodního řádu, který konvenuje zájmům států. Romantický nacionalismus usiluje o překonání ustavených států (Koskenniemi, 1994, s. 245–246).

Oficiální, patriotistická koncepce sebeurčení převládala v evropské politické praxi od Velké francouzské revoluce až do konce 19. století. Nacionalismus podpořil existující státy a napomohl k etablování států nových, častěji slučováním než secesí. Tento *Grossstaatenbildung*¹⁸ znamenal, že princip sebeurčení se mohl týkat pouze vůdčích národů. Do kategorie „státních“ národů mohl být zařazen pouze ten *Staatsvolk*, který oplýval dostatečnou velikostí a splňoval následující tři kritéria: historickou kontinuitu současného státu, existenci ustavené kulturní elity se psaným národním jazykem a disponoval schopností dobývat (Hobsbawm, 2000, s. 39–40).¹⁹ Historické argumenty *Grossstaaten*²⁰ byly v průběhu 19. století posilovány také o argumenty etnické (Murphy, 1990, s. 536). Evropské vládnoucí dynastie postupně přijímaly naturalizaci i v reakci na nacionalismus „zdola“. Romanovci objevili, že jsou praví Rusové, hannoverská dynastie se stala pravověrnými Angličany a Hohenzollernové se začali prohlašovat za Němce.²¹

Nedílnou součástí hlavního politického diskurzu západní a střední Evropy po celé 19. století byl odpor k politickému secesionismu.²² V německé jazykové oblasti neskryvali antipatie proti štěpení a *ministátům* pouze nacionalisté, ale také liberálové a socialisté (Todorova, 2009 [1997], s. 33). Pojem *kleinstaaterei* nejen že byl vnímán jako překážka pro integrační aspirace Němců (Neumann–Gstöhl, 2004, s. 7), ale patřil v Evropě „do slovníku politických urážek“ (Hobsbawm, 2000, s. 34). Nejinak tomu

¹⁸ Pojem viz Hobsbawm, 2000, s. 34.

¹⁹ Ekkehard W. Borntäger rozlišuje u *Staatsvolk* mezi dvěma typy sebeurčení: v případě sjednocení dvou nezávislých států anebo vydělení kolonie z původního státu (Borntäger, 1999, s. 72).

²⁰ Kolem roku 1850 existovalo pouze 20 hlavních monarchií (Borntäger, 1999, s. 77).

²¹ To se uskutečňovalo zejména ve druhé polovině 19. století (Anderson, 2002 [1983], s. 83–86).

²² Objevily se také skeptické názory ke spojenectví nacionalismu s liberalismem v jednom státě. John Stuart Mill sice vnímal sjednocující sílu nacionalismu na Západě pozitivně, ale projevoval skepsi vůči funkčnímu liberalismu ve spojení s národnostní diverzitou v jednom státě (srov. Mill, 2001, s. 286). Kriticky se k šíření nacionalistického principu po Velké francouzské revoluci stavěl lord Acton (Acton, 1862), ale národnostní pluralitu v jednom státě nechápal oproti J. S. Millovi jako problematickou pro zachování liberální demokracie (srov. Massey, 1969, s. 495–508). Porovnání lorda Actona s koncepcí J. S. Millu srov. Kurelić, 2006, s. 19–27.

bylo o něco později s termínem *balkanizace*, který podle Marie Todorové vyvolával představu „nejen dělení velkých a životaschopných politických entit, ale stal se také synonymem pro návrat k tribalismu, zpátečnictví, primitivismu a barbarství“ (Todorová, 2009 [1997], s. 3).²³

Ale liberální nacionalismus éry *Grossstaaten* byl postupně nucen koexistovat s realitou romantického nacionalismu založeného na kulturních hnutích zdůrazňujících etnicitu a jazyk. Romantický nacionalismus sice postrádal mezinárodní legitimitu (Koskenniemi, 1994, s. 251–252), neboť nebyl v 19. století považován za životaschopný (Bornträger, 1999, s. 77),²⁴ ale projevoval se se zvýšenou intenzitou a ve druhé polovině 19. století „zvítězil v ideologické nebo kulturní oblasti v tom smyslu, že se mnohým lidem již zdál samozřejmým, přirozeným a spravedlivým, ale ještě se neuplatnil politicky, alespoň ne všude“ (Gellner, 1993, s. 8). Idea národní sebeurčení se v 19. století šířila z Francie přes celou Evropu a dále pak za její hranice do kolonií (Brilmayer, 1991, s. 180) a již v letech 1878–1918 přispíval tento typ nacionalismu k ustavování států prostřednictvím secese (Koskenniemi, 1994, s. 251–252).

Rada teoretiků zdůrazňuje význam amerického prezidenta Woodrowa Wilsona pro sebeurčení.²⁵ Někteří další připomínají, že se jednalo spíše o leninsko-wilsonovský princip sebeurčení národů, neboť bolševici popularizovali princip sebeurčení jako první, i když jejich prohlášení se týkalo pouze národů Ruska. Známy čtrnáctibodový program Woodrowa Wilsona, přednesený začátkem roku 1918 v kongresu USA, byl přímou reakcí na Leninovu diplomatickou ofenzívu (srov. Cattaruzza–Zala, 2011, s. 141).²⁶

²³ Balkanizace byla sice odvozena od charakteru politiky na balkánském poloostrově, ale pojem balkanizace se emancipoval od geografického Balkánu a rozpadu Osmanské říše a vztahoval se také na rozpad Rakouska-Uherska a carského Ruska i na vznik nových malých států. Termín balkanizace zůstal součástí politického jazyka i nadále. Maria Todorová připomíná, že po druhé světové válce bylo toto označení aplikováno na proces dekolonizace v Africe a dále byl užíván také jako antiteze k ideálu *melting potu* (Todorová, 2009 [1997], s. 35–36). Balkanizace používají v negativním slova smyslu také teoretici mezinárodního práva a secese. Například Ved P. Nanda s odvoláním na Lee C. Buchheita připomíná všeobecné obavy v politice z „balkanizace a fragmentace, které mohou přispět k mezinárodní nestabilitě“ (Nanda, 1981, s. 264). Daniel Philpott hovoří o secesi jako o poslední možnosti, protože s největší pravděpodobností „vyvolá balkánské běsnění“ (Philpott, 1995, s. 353), a na jiném místě téhož textu připouští, že secese z vícero nepřátelských republik může „konflikt balkanizovat“.

²⁴ Bornträger na tomto místě vkládá výstižný německý pojem *lebensfähig*.

²⁵ Např. Raić, 2002, s. 177–178; Johanson, 2004, s. 29.

²⁶ Srov. též Manela (2007, s. 7), který tvrdí, že princip sebeurčení prosazovaný paralelně Leninem a Wilsonem bylo možné interpretovat na základě boje o evropskou levici. To potvrzuje Eric J. Hobsbawm, jenž triumf národnostního principu v Evropě přisuzuje kromě nečekaného rozpadu mnohonárodnostních říší ve středovýchodní Evropě přitažlivosti sociální revoluce v Rusku, „která způsobila, že pro Spojence bylo žádoucí proti bolševické kartě táhnout kartu wilsonovskou“ (Hobsbawm, 2000, s. 127). Srov. též Michla Pomerance (1976, s. 2): Wilsonovo sebeurčení bylo navíc radikálním odklonem od jeho dřívějšího principu „consent of the governed“ a „self-government“, které ale Wilson užíval ve smyslu interního sebeurčení odpovídajícího demokratické formě vlády (Wilson cit. dle Pomerance, 1976, s. 19).

Princip sebeurčení národů se dostal do nesnází ve svém samotném základním principu.²⁷ Rozsah práv na sebeurčení národů určila politická praxe „imperálního mezinárodního řádu“ hierarchií rasy a civilizace (Manela, 2007, s. 62) a nevztahovala se na mimoevropské kolektivity. Wilson sice opakovaně zdůrazňoval, že sebeurčení se týká všech národů, ale v případě Afriky a Asie tento princip uznával jen potenciálně a podmiňoval jej jistým obdobím poručnictví (Pomerance, 1976, s. 25). Bezprostřední reakcí bylo rozčarování a rozmach protestních antikoloniálních hnutí v Africe, na Blízkém východě a Asii²⁸ s cílem dosáhnout uznání svých práv na nezávislost (Manela, 2007, s. 5, 62).

Kvalitativně nová éra v otázce sebeurčení a secese začala po druhé světové válce. Zatímco předchozí wilsonovská éra se nesla v duchu „principu národního sebeurčení“, které právo na secesi omezovalo na několik evropských národů, období po druhé světové válce založené na Chartě OSN a principu sebeurčení dle Chimène I. Keitnera znamenalo „právo lidu na národní sebeurčení“ (Keitner, 2000, s. 5).

Otázka sebeurčení ve smyslu secese se stávala morální záležitostí v OSN od 50. let 20. století (Higgins, 2003, s. 24), ale vztahovala se výhradně na dekolonizaci, podmiňovanou navíc zachováním principu *uti possidetis* (srov. Raić, 2002, s. 219).²⁹ Právo na vlastní stát tak náleželo pouze lidu v rozpadajících se koloniích za předpokladu zachování administrativních hranic koloniálních mocností (Tomuschat, 2006, s. 25). Obrana územní celistvosti existujících a dekolonizovaných států zůstávala prioritním cílem

²⁷ Michla Pomerance upozorňuje, že princip sebeurčení zklamal své vlastní principy. K nejkřiklavějším selháním principu v Evropě počítá odmítnutí italských nároků na Rijeku a Dalmatské pobřeží, ignorování irské žádosti o nezávislost a odsunutí více než 150 tisíc Němců do severní Itálie za Brennerským průsmykem a více než tři miliónů Němců do Československa (Pomerance, 1976, s. 5–6). Například Wilsonův ministr zahraničí Robert Lansing o principu sebeurčení prohlásil, že je „naložený dynamitem“ (dle Philpott, 1995, s. 352). Později britský odborník na ústavní právo Ivor Jennings výstižně poznamenal:

„Téměř před čtyřiceti lety profesor politických věd, který byl také prezidentem Spojených států amerických, prezident Wilson, formuloval doktrínu, která byla absurdní, ale která byla široce přijímaná jako praktické řešení, doktrínu sebeurčení. Na první pohled se zdá rozumná: nechť rozhodnou lidé. Ve skutečnosti to bylo absurdní, neboť lid nemůže rozhodnout [v záležitosti politických hranic], dokud někdo nerozhodne, kdo je tím lidem“ (Jennings 1956, s. 55–6, cit. dle Pomerance 1976, s. 16; srov. Beran, 2005 [1998], s. 39).

²⁸ V důsledku zklamání z výsledků Pařížské mírové konference se objevily protestní skupiny jako studentské pokrokové a nacionalistické Hnutí 4. května v Číně (povstání proti rozhodnutí Pařížské mírové konference předat provincii Šan-tung Japonsku) anebo Hnutí 1. března v Koreji (proti okupaci Japonskem). V Egyptě vypukla revoluce proti britské okupaci (Manela, 2007, s. 9).

²⁹ Srov. OSN, 1960, čl. 4: „...závislým národům ..., aby jim tak byla poskytnuta možnost uplatnit v podmínkách míru a svobody právo na úplnou nezávislost; musí být při tom respektována územní celistvost jejich národního území“. Historická aplikace principu *uti possidetis* srov. Mayall, 2008, s. 5–16, zde s. 9–13; Pellet, 1992, s. 180; Buchanan, 2010 [2004], s. 340.

relevantních mezinárodních organizací, k nimž patřily v období studené války zejména OSN (Weller, 2008, s. 23),³⁰ OAJ (srov. Organization of African Unity, 1963)³¹ a později například KBSE (srov. Conference on Security and Co-operation in Europe, 1975).³²

Začátkem 90. let 20. století byl dekolonizační princip sebeurčení *uti possidetis* v kontextu secese arbitrážní komisí mírové konference obývalé Jugoslávie³³ rozšířen na svazové republiky rozpadající se federace. Badinterova komise se přihlásila k principu *uti possidetis juris* zdůrazněním práva na sebeurčení „v době vyhlášení nezávislosti“ pouze v existujících administrativních hranicích svazových republik (Arbitration Commission of The Peace Conference on Yugoslavia, Opinion No. 2 in Pellet, 1992, s. 184). Teritoriální *status quo* vnitřních hranic musí být zachován, neboť se „stávají hranicemi chráněnými mezinárodním právem“ a vztahuje se na ně dekolonizační princip *uti possidetis*.³⁴ Tato „regionalizace“ principu *uti possidetis* v případě secese byla koncem 90. let 20. století potvrzena kanadským Nejvyšším soudem (Reference re Secession of Quebec, 1998) a v roce 2010 v poradním posudku Mezinárodního soudního dvora byl princip *uti possidetis* dokonce posunut na úroveň provincie, když tato instituce poprvé v dějinách posuzovala spor o nezávislost státu mimo kontext kolonialismu (Christakis, 2011, s. 74) a podle jejího zjištění bylo jednostranné (unilaterální) vyhlášení nezávislosti Kosova³⁵ legální a nebylo v rozporu s mezinárodním právem (The International Court of Justice, 2010).³⁶

30 V Chartě OSN, čl. 2 (4) je výslovně uvedeno, že „všichni členové se vystíhají ve svých mezinárodních stycích hrozby silou nebo použití síly jak proti územní celistvosti nebo politické nezávislosti kteréhokoli státu“ (OSN, nedat.). Důraz na územní celistvost stávajících států – srov. také Deklarace OSN č. 1514, čl. 6 a čl. 7 (OSN, 1960). Dále srov. Preamble *Declaration of Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Co-operation Among States in Accordance with the Charter of the United Nations*: „any attempt aimed at the partial or total disruption of the national unity and territorial integrity of a State or country or at its political independence is incompatible with the purposes and principles of the Charter“ (UN General Assembly, 1970).

31 Organizace africké jednoty a obhajoba územní celistvosti v politické praxi – srov. Munya, 1999, s. 539, 542. Z nedávných aktivit OAU proti secesi na Komorách v roce 1997 – srov. Christakis, 2011, s. 84.

32 Zde konkrétně odd. III. Inviolability of frontiers a IV. Territorial integrity of States.

33 Je známa jako Badinterova komise.

34 Rozhodnutí Mezinárodního soudního dvora v hraničním sporu mezi Burkina Faso a Mali. Argument o neměnnosti hranic vyjma dohody mezi zúčastněnými státy má podle komise legální oporu v rámci Jugoslávie, konkrétně ve 2. a 4. článku §5 ústavy federace z roku 1974. Badinterova komise odkazuje na 2. a 4. oddíl 5. článku jugoslávské ústavy (Arbitration Commission of The Peace Conference on Yugoslavia, Opinion No. 3 in Pellet, 1992).

35 Text deklarace nezávislosti srov. BBC News, 2008.

36 Nejvyšší soudní dvůr požádalo o poradní posudek Valné shromáždění OSN, které předtím schválilo žádost členského státu, Srbska, ve znění, „zda je jednostranné vyhlášení nezávislosti prozatímními institucemi samosprávy Kosova v souladu s mezinárodním právem“ (International Court of Justice, 2008). Tato rezoluce Valného shromáždění OSN (GA/10764) určená Nejvyššímu soudnímu dvoru byla schválena hlasy 77 členských států, 6 států bylo proti (Albánie, Marshal-

Výše uvedené případy „regionalizace“ a „provincionalizace“ sebeurčení jako secese ale není možné aplikovat všeobecně. Hlavní výjimkou z aplikování principu *uti possidetis* byla v Africe Eritrea.³⁷

Jinak OSN v dokumentu Agenda pro mír zdůrazňovala územní celistvost a ujistňovala členské státy, že nedávné rozšíření počtu členských států OSN neznamená významnou změnu.³⁸ Bill Clinton dokonce neváhal přirovnat ozbrojené potlačování čečenského separatismu Borisem Jelcinem k boji Abrahama Lincolna v občanské válce (New York Times, 1996). Nekonzistentní přístup v období Clintonova prezidentství kulminoval o tři roky později, kdy Clinton podpořil nálety proti Miloševićovu Srbsku a nezávislost Východního Timoru, neboť srbská, respektive indonéská vláda hrubým způsobem porušovaly lidská práva. Clinton zároveň prohlásil, že je proti secesi Quebecu z Kanady, a to s odůvodněním, že Kanada dodržuje lidská práva a práva

lový ostrovy, Mikronésie, Nauru, Palau, Spojené státy americké) a 74 zemí se zdrželo hlasování (UN General Assembly, 2008). I když Nejvyšší soudní dvůr ve své argumentaci zdůraznil význam územní celistvosti a explicitně odkázal na čl. 2(4) Charty OSN a dále na IV. oddíl KBSE z roku 1975 podporující územní celistvost států a dále ve svém poradním posudku připomeněl, že RB OSN v minulosti některé deklarace nezávislosti explicitně odsoudila (Jižní Rhodesie, 1965; severní Kypr, 1983; Republika Srbska, 1992), soud zároveň připomněl, že z výše uvedené obhajoby principu územní svrchovanosti nelze usuzovat, že by RB OSN byla principiálně proti všem deklaracím nezávislosti, ale mnohem spíše to svědčí o tom, že měla důvod je v konkrétních případech neuznat. Soud v poradním posudku naopak argumentoval množstvím jednostranných deklarací nezávislosti v moderní době, aniž by byly v nesouladu s mezinárodním právem, i když původní stát, od něhož se část státu odštěpila, často usilovně odmítal tento typ nezávislosti:

„...during the eighteenth, nineteenth and early twentieth centuries, there were numerous instances of declarations of independence, often strenuously opposed by the State from which independence was being declared. Sometimes a declaration resulted in the creation of a new State, at others it did not. In no case, however, does the practice of States as a whole suggest that the act of promulgating the declaration was regarded as contrary to international law“, srov. The International Court of Justice, 2010, s. 7.

Soud dále připomněl, že RB OSN nikdy výslovně neodmítla deklaraci nezávislosti Kosova vyhlášené 17. února roku 2008 a dále výslovně konstatoval, že tato deklarace není v rozporu s principy mezinárodního práva:

„...international law contains no applicable prohibition of declarations of independence. Accordingly, it concludes that the declaration of independence of 17 February 2008 did not violate general international law“, srov. The International Court of Justice, 2010, s. 8.

37 Zdůvodnění této výjimky stojí na nedodržování usnesení OSN po připojení Eritreje k Etiopii jako autonomní federální entity (srov. UN General Assembly, 1950). Ovšem souhlas Etiopie s nezávislostí Eritreje výrazně přispěl k tomuto řešení.

38 „Ale pokud by státnost nárokovala každá etnická, náboženská nebo lingvistická skupina, fragmentace by neměla žádná omezení a mír, bezpečnost a ekonomický blahobyt pro všechny by se staly dokonce ještě obtížnější dosažitelnými“ (srov. UN Secretary-General, 1992, kap. I., ods. 17, 19).

Quebecanů. Statut secese v mezinárodním právu jako i sebeurčení samotné zůstalo velmi vágní i na začátku 21. století, jak poznamenal Ved P. Nanda:

„Sebeurčení a secese kladou značné nároky na mezinárodní právníky – sebeurčení pro jeho nejednoznačnost a obtížnost operacionalizace a secese pro nejistotu ohledně jejího statutu, neboť stále není povolena ani zakázána v mezinárodním právu“ (Nanda, 2001, s. 305).

Tato slova potvrdil postoj k jednostrannému vyhlášení nezávislého Kosova, které Mezinárodní soudní dvůr odmítl považovat za případ *sui generis*,³⁹ ale západní političtí představitelé často neopomínali zdůrazňovat specifikum jednostranného vyhlášení nezávislosti Kosova (van der Linden, 2009, s. 8; srov. Albright, 2007).⁴⁰

* * *

Tyto navzájem konfliktní dimenze představují dialektiku mezinárodního řádu, který osciluje mezi úsilím o zachování územní celistvosti a snahou o secesi (Koskenniemi, 1994, s. 241–269).⁴¹ Princip sebeurčení má tedy dva základní, ale přitom zcela protichůdné významy. Prvním předpokladem je, že každý lid [národ] má právo na vlastní národní stát. Druhý, zcela opačný význam sebeurčení, který je vtělen do principu mezinárodního práva, zdůrazňuje územní celistvost stávajících států. Mezinárodní právo v žádném případě neztotožňuje právo na sebeurčení se secesí (Brilmayer, 1991, s. 177–202).

Sebeurčení ale nelze omezovat na dialektiku zachování územní celistvosti anebo secese. Užitečné je rámcové rozlišení mezi *interním* a *externím* sebeurčením, kdy v prvním případě je zachován *status quo* státních hranic a skupiny získají pouze jistý stupeň politické autonomie. Ve druhém případě skupiny zvolí ustavení vlastního státu (Buchanan, 2010 [2004], s. 333).

Marc Weller rozlišil mezi několika dimenzemi sebeurčení, na které se vztahovala obecně definovaná agenda OSN po druhé světové válce (Weller, 2008, s. 20–22): (1) sebeurčení jako individuální právo⁴²; (2) sebeurčení skupin, zejména národnostních, etnických, lingvistických a náboženských⁴³; (3) sebeurčení původních obyvatel

39 Případ svého druhu.

40 V době vyhlášení nezávislosti srov. B92 News, 2008. V době prohlášení Mezinárodního soudního dvora vyhlášení nezávislosti za legální – srov. USA a zdůrazňování „specifických okolností Kosova“ (srov. Embassy of the United States, Pristina, Kosovo, 2010), a názor britského ministra zahraničí Williama Hagua o Kosovu jako unikátním příkladu, který není precedenční (Kendall, 2010).

41 Více např.: Butler, 2003, s. 111–124; Nanda, 1981, s. 257–280.

42 Zdůrazněno zejména v dokumentech KBSE. Srov. Conference on security and Co-Operation in Europe, 1975, kapitola VII. a kapitola VIII.

43 Podle Margaret Moore (2003, s. 89–118) se jedná zejména o politickou autonomii v rámci státu, která

(srov. International Labour Organization, 1989); (4) sebeurčení ve smyslu omezené změny hranic⁴⁴; (5) externí sebeurčení lidu, respektive secese, která se uskutečňuje buď (a) se souhlasem ústřední vlády,⁴⁵ anebo, mnohem častěji, (b) přes odpor ústřední vlády. K výše uvedeným kategoriím je možné připojit další možnosti představené v rámci výčtu možností národního sebeurčení Margaret Moore (2003, s. 89–118): (6) transformaci do konfederace dvou států a (7) nezávislosti od koloniální mocnosti. Ale v případě dekolonizace je nabytí nezávislosti podle Davida Raiće pouze jednou z pěti možností sebeurčení. Z hlediska mezinárodního práva jsou kromě (a) nezávislosti⁴⁶ akceptovány také další možnosti sebeurčení, pokud se pro ně obyvatelé rozhodnou (Raić, 2002, s. 205; Higgins, 2003, s. 25): (b) volné připojení k již existujícímu státu,⁴⁷ (c) připojení k jinému státu,⁴⁸ (d) rozhodnutí setrvat ve spojení s původní koloniální mocností (Higgins, 2003, s. 25)⁴⁹ a (e) rozdělení koloniálního území za předpokladu souhlasu obyvatel území.⁵⁰

se může uskutečnit: (a) delegováním pravomocí prostřednictvím devoluce, (b) ústavně garantovanou autonomií, případně (c) ustavením federace.

44 Jedná se o specifický případ, kdy je část území vyjmuta z jurisdikce jednoho státu a je připojena k jinému státu.

45 Se souhlasem státu se mohou uskutečnit následující změny: připojení státu k jinému státu, rozdělení státu na více států anebo v souladu s ústavními mechanismy vystoupení části státu ze soustátí. Specifickou možností je rozpad státu doprovázený souhlasem všech států s tím, že jeden z nově ustavených států převezme legální nástupnictví bývalého státu (srov. Weller, 2008).

46 Borntäger upozorňuje na jistou míru nekonzistence v přístupu k nově vznikajícím státům v období dekolonizace. Nelze si jednoduše představit, že by sebeurčení ve smyslu možnosti nabytí vlastní státnosti bylo akceptovatelné například pro zámořské departmenty Francie, která jsou integrální součástí státu (Borntäger, 1999, s. 72).

47 To byl případ ostrovů Pacifiku, které získaly statut (i) volně přidružených území USA (Severní Mariánské ostrovy) nebo (ii) nepřipojených území (Guam). Srov. Dvořáková, 1995, s. 159; Raić, 2002, s. 210.

48 Např. připojení severní části britského Kamerunu k Nigérii.

49 Srov. např. konzultace Francie s obyvateli Francouzského Somálska (1967), ostrova Mayotte (1974, 1976) a Nové Kaledonie (1987), kteří odmítli nezávislost (Moyrand–Angelo, 1999, s. 62). K aktuálním případům např. vůle obyvatel Gibraltarů a Falklandských ostrovů zůstat součástí Velké Británie. Gibraltar uskutečnil referendum o příslušnosti k Velké Británii, respektive Španělsku, v roce 1967. V roce 2002 proběhlo referendum o možnosti sdílené suverenity. V obou případech voliči přesvědčivě zamítli jakoukoliv změnu *statu quo*, tj. přináležitosti k Velké Británii. Na Falklandech proběhlo referendum o setrvání ve Velké Británii v roce 2013. Zatímco 1517 hlasujících se vyjádřilo pro *status quo*, proti byli jen tři voliči. Srov. BBC News, 2013a.

50 Se souhlasem OSN došlo k rozdělení ostrovů Gillbert a Ellice z iniciativy obyvatel ostrova Ellice, z něhož vznikl nezávislý stát Tuvalu (McIntyre, 2012, s. 135–146), a Gilbert se mohl připojit ke Kiribati (Ridgell, 1995 [1982], s. 95). Dalším příkladem je rozdělení federace Rhodésie a Naska (1953–1963) která byla vytvořena z iniciativy Britů. Silné hnutí za rozdělení bylo zejména v Severní Rhodésii, kde vládli Afričané. Nezávislost Naska, nyní Malawi, srov. Raić, 2002, s. 209, pozn. 167. Podrobnosti na African History, nedat. Koskenniemi přirovnává dilema mezinárodního společenství s Alandy po první světové válce k tomu s jednostranným vyhlášením nezávislosti Jižní Rhodésie bílou menšinou v období dekolonizace v roce 1965. Reflektuje také ambivalentní

Existuje mnoho možností sebeurčení a secese je pouze jednou z možností „procesu politické dezintegrace“ (Bartkus, 1999, s. 8). A proto je důležité rozlišit mezi secesí na straně jedné a dalšími případy dezintegrace, s nimiž bývá secese často zaměňována – separatismem, iredentismem, vyloučením a exkluzí.⁵¹

1.1.1. Secese a separatismus

Někteří autoři secesi a separatismus libovolně zaměňují (např. Brilmayer, 1991, s. 177–202; srov. Young, 1976), zatímco jiní oba pojmy explicitně ztotožňují (srov. Beran, 1984, s. 21; Smith, 1981, s. 239–240).⁵² Mezi separatismem a secesí striktně rozlišují například John R. Wood, Michael Hechter a Allen Buchanan. Wood a Hechter separatismus pokládají za pojem pro popis politických hnutí, která usilují o omezení kontroly ústřední moci v konkrétní oblasti. Separatismus podle nich může být vyjádřením úsilí o regionální či místní autonomii, ale ne úplným odtržením od státu (Wood, 1981, s. 110; Hecher, 1992, s. 267). Obdobný pohled prezentuje Viva O. Bartkus: „Rozdíl mezi secesí a separatismem spočívá v ochotě nebo neochotě nespokojeného společenství uznat suverenitu existující politické moci“ (Bartkus, 1999, s. 9).⁵³

Rozlišení mezi secesí a separatismem považují za užitečné dělítko mezi externím a interním sebeurčením, kdy secese označuje úplné oddělení od státu a separatismus – nazývaný někdy též jako vnitřní, respektive interní secese (Kreptul, 2003) – je oddělením při zachování územní celistvosti státu.⁵⁴

postoj mezinárodního společenství. I když bylo jasné, že se jedná o překonání postkoloniální koncepce *uti possidetis*, OSN začala reflektovat tento akt jako sebeurčení, ale Británie tento krok považovala za nelegální akt vůči státní moci (srov. Koskenniemi, 1994, s. 247). Dalším příkladem může být rozdělení Rwanda-Urundi na dva nezávislé státy Rwandu a Burundi a rozdělení britského Kamerunu na jižní (Kamerun) a severní (Raič, 2002, s. 209) a také rozdělení Světového území pacifických ostrovů, vytvořeného OSN v roce 1947, na čtyři politické entity: Federace Mikronésie (roku 1979 vyhlášeny Federativní státy Mikronésie, od roku 1986 volně přidružené k USA a od roku 1990 nezávislé), Palau (nezávislá od roku 1994), Marshallovy ostrovy a Severní Mariany. Posledně jmenovaná politická entita se později stala volně přidruženým územím USA (Raič, 2002, s. 209, 210).

51 Rozdíl mezi výše uvedenými formami sebeurčení srov. též příloha č. 1.

52 Smith má v rejstříku publikace heslo *secession* viz *separatism*, který je dále rozdělen na etnický a teritoriální (Smith, 1981, s. 240). Smith poměrně nejednoznačně považuje separatismus za „klasický cíl etnonacionalistických sebeurčení“ napříč světem s cílem „odtrhnout se a vytvořit vlastní suverénní stát s nepatřným anebo žádným spojením s bývalými vládci“ (Smith, 1981, s. 16). Donald L. Horowitz explicitně nerozlišuje mezi secesí a separatismem (Horowitz, 1981, s. 165). Horowitz má v indexu knihy *Ethnic Groups in Conflict* na s. 694 u pojmu *separatismus (ethnic)* viz *secession* a na stránkách publikace v této souvislosti pojednává hlavně o odtržení. V českém prostředí důsledně nerozlišovali mezi secesí a separací například (srov. Barša–Strmiska, 1999).

53 Viva O. Bartkus posléze explicitně vylučuje ze secese odtržení od substátních jednotek a jako příklady uvádí vznik kantonu Jura v roce 1978 a ještě předtím v roce 1970 vznik neuznávané provincie Huttovy řeky v Austrálii (Bartkus, 1999, s. 9–10), později přejmenované na Knížectví Huttovy řeky (*Principality of Hutt River*).

54 Srov. příloha č. 1, konkrétně pak obrázek „Secese“ a „Separace“.

1.1.2. Secese a iredentismus

Většina badatelů rozlišuje mezi iredentismem a secesí.⁵⁵ Iredentismus se podle Anthonyho D. Smitha objevuje tehdy, když „etnická pospolitost, jejíž členové jsou rozděleni a fragmentováni v separátních státech, usiluje o znovusjednocení a obnovu ‚ztraceného‘ (...) území obývaného vlastními členy“ (Smith, 1981, s. 17). Tento pohled „zdola“ obohacuje Michael Hechter o pohled ze strany sousedního národního státu: „Iredentistický nacionalismus se objevuje s úsilím o rozšíření existujících hranic státu zahrnutím [části] území sousedního státu, které zpravidla obývají příslušníci téhož národa“ (Hechter, 2000, s. 17). Iredentismus je nutně záležitostí politického souhlasu secesionistické skupiny i sousedního státu (Harbo, 2008, s. 137),⁵⁶ ale „bez souhlasu původního státu“ (Kohen, 2006, s. 3).⁵⁷

Z pohledu mezinárodního práva je iredentismus závažnějším porušením norem než jednostranná secese, neboť kromě secesionistické skupiny usiluje o narušení územní celistvosti suverénního státu i jiný suverénní stát.⁵⁸ Právě z důvodu aktivní role sousedního státu ve prospěch secesionistického území a proti vůli původního státu pokládá Buchanan *tuto formu secese*⁵⁹ za „obzvlášť nebezpečnou“ (Buchanan, 1997a, s. 301–302).

Buchanan mezi secesí a iredentismem striktně nerozlišuje, ba dokonce považuje iredentismus za jednu z forem secese. „Pokus o secesi je úsilím o nezávislost na státu“, z něhož se secesionistická skupina odtrhne, i když „úsilí o nabytí úplné politické nezávislosti“ nemusí být hlavním cílem secesionistů. Ti se také mohou spokojit s připojením secesionistického území a jeho obyvatel pod jurisdikci jiné vlády. Proto Buchanan navrhuje definici secese zahrnující také iredentismus a nazývá ji „iredentistickou secesí“ (např. Buchanan, 2013).

55 Např. Anthony D. Smith a Michael Hechter. Dále také Horowitz (srov. 2003 [1998], s. 193).

56 Příkladem je aktivní úsilí Adolfa Hitlera o připojení území Sudet k nacistickému Německu (Buchanan, 1995, s. 301–302). Role sousedního státu při iredentismu je klíčová. V případě pasivity či odporu tohoto státu je iredentismus zhora nemožný, jak dokazuje úsilí Vorarlbergu o odtržení od Rakouska se záměrem stát se švýcarským kantonem bezprostředně po první světové válce. Motivací k tomuto kroku byla vojenská porážka, ekonomická krize, ale také blízkost dialektu *Schwyzerdütsch* a perspektiva neutrality (Bornträger, 1999, s. 84–87). Pro připojení ke Švýcarsku hlasovalo 80 % voličů (Cohen, 1975, s. 1), ale Švýcarsko odmítlo Vorarlberg přijmout (Doering, 2002, s. 50, pozn. p. č. 91).

57 Viz příloha č. 1 a zde obrázek „Iredentismus“ a obrázek 13 a sudetští Němci v Československu.

58 Srov. čl. 2(4) Charty OSN (OSN, nedat.).

„Všichni členové se vystíhají ve svých mezinárodních stycích hrozby silou nebo použitím síly jak proti územní celistvosti nebo politické nezávislosti kteréhokoli státu, tak jakýmkoli jiným způsobem neslučitelným s cíli Organizace spojených národů“ (srov. Horowitz, 2003 [1998], s. 193).

59 Slova v kurzívě jsou zdůrazněná autorem textu pro připomenutí, že se jedná o jistou anomálii, neboť většina ostatních autorů mezi secesí a iredentismem striktně rozlišuje.

Existuje zásadní rozdíl mezi secesí a iredentismem. Secese je odtržením od státu, zatímco iredentismus znamená kromě odtržení od jednoho státu také připojení k jinému, zpravidla sousednímu státu. Ale secese může být za určitých okolností pouze taktickou variantou s cílem zamaskovat iredentistickou strategii a vyhnout se tak kritice mezinárodního společenství za hrubé porušování norem.⁶⁰

1.1.3. Secese a vyloučení (a exkluze)

Tohoto tématu se dotkl již Abraham Lincoln, když označil za nelegální jak pokusy o secesi „jedné padesátiny či jedné devadesátiny velkého národa“, tak i velké části území od existujícího státu, i kdyby se jednalo o jediný stát Unie, který by si ji přál zachovat (Lincoln dle Fehrenbacher, /ed./ 1989, s. 201).

Harry Beran rozlišuje mezi secesí a vyloučením (Beran, 2005 [1998], s. 35), respektive vypuzením, i když připouští, že k případu, kdy „část státu, která zpochybňuje jeho jednotu, zahrnuje ústřední vládu“ (Beran, 1984, s. 21), dochází v praxi jen velmi zřídka (Beran, 2005 [1998], s. 56). Podle Daniela Philpotta tato situace vzniká, když si většina ve státě přeje vyloučení menšiny. Menšina se takovému kroku snaží zabránit (Philpott, 1995, s. 381).

Nesoulad mezi badateli v otázce rozlišení mezi secesí a vyloučením lze nejlépe ilustrovat na diskuzi o vzniku Singapuru. V odborné literatuře je možné se nejčastěji setkat s tvrzením, že Singapur vznikl na základě secese od Malajsie (srov. Buchanan, 2003, [1998], s. 14; Birch, 1984, s. 598; Smith, 1991, s. 135; Philpott, 1995, s. 366; Nanda, 2001, s. 272). Ale již Anthony D. Smith upozorňoval, že Singapur vznikl na základě „specifických okolností“ (Smith, 1991, s. 135). Donald L. Horowitz, Susanna Mancini či Simone Florio výslovně uvádějí, že vznik Bangladéše v roce 1971 byl jedinou úspěšnou secesí v letech 1947–1991 (Horowitz, 2003 [1998], s. 185; Mancini, 2012, s. 490; srov. Florio, 2011, s. 8), a Singapur do této kategorie nezahrnují. Někteří teoretici jako Harry Beran podotýkají, že Singapur byl z Malajsie vyloučen (srov. Beran 2005 [1998], s. 56, pozn. 4), a v takovém případě by se o secesi jednat nemělo (srov. Chou, 2011, s. 479–482).

Philpott dokonce rozlišoval mezi vyloučením ze státu jako vypuzením a exkluzí, kdy občané jednoho státu brání skupině obyvatel a území připojit se k jejich státu (Philpott, 1995, s. 381).⁶¹ Stejně jako v případech vyloučení dochází k exkluzím velmi zřídka.

⁶⁰ Tímto případem může být Jižní Osetie, která vyhlásila nezávislost v roce 1990. Sousední Rusko ji diplomaticky uznalo v roce 2008, ale z Moskvy se dosud ozývají hlasy po sjednocení s Osetií s poukazem na přání obyvatel Osetie (srov. Kokoity, 2011). Potenciál k iredentismu může být někdy strašákem i pro skupiny, které by za běžných okolností usilovaly o úplné odtržení, ale z taktických důvodů zvolí snahu o autonomii. Horowitz připomíná strategii iráckých Kurdů, kteří by si v období Saddáma Husajna nejradyji přáli nezávislost, ale z taktických důvodů požadovali jen autonomii, neboť jejich případné pokusy o odtržení by mohly způsobit eskalaci nepřátelských nálad vůči Kurdům v Turecku, Sýrii a Íránu (Horowitz, 1981, s. 169).

⁶¹ Rozlišování mezi *expulsion* (vypuzením) a *exclusion* (vyloučením), byť v českém prostředí je vyloučení asociováno se sociální exkluzí, považují za užitečné. Podle Philpotta by tento případ

Secese tedy zahrnuje také rozlohu a početnost, respektive demografickou dimenzi, která může být případně posílena o geografický faktor. Hypoteticky může odtržení iniciovat početní většina ve státě, obývající území o rozloze větší než obyvatelé, kteří jsou proti odštěpení. Pak se nejedná o secesi, ale o vyloučení. Když se pro odtržení rozhodne majorita obyvatel, která je ale koncentrovaná na území zaujímající méně než polovinu státu, anebo když je minoritní skupina obyvatel velmi vlivná, například kontrolou přírodních zdrojů, a odštěpí se od zbytku státu, i když ten je o větší rozloze a zahrnuje celkově větší počet obyvatel, jedná se také o vyloučení. Nejjasnějším kritériem rozlišení vyloučení od secese je, zda iniciátoři odtržení části státu ovládají mocenské centrum země, kterým je zpravidla strategická oblast hlavního města a okolí. Exkluze na rozdíl od vyloučení nastává v případech, kdy se mocenské centrum snaží zabránit skupině obyvatel, aby se s územím připojila k jejich státu.

1.2. Typologie secесí

Existuje řada kritérií, podle nichž by bylo možné klasifikovat secesi v moderních dějinách. Nejjednodušším způsobem je rozdělení podle chronologie, z čehož částečně vychází následující část, neboť prvním typem secесí byla secese z kolonií počínaje americkou Deklarací nezávislosti a Latinskou Amerikou v první třetině 19. století a konče Afrikou v období studené války, byť proces dekolonizace není ještě zcela ukončený.⁶² Případy secесе, které svou formou připomínají „dekolonizaci z dekolonizace“,⁶³ jsou již projednávány v kategorii společně s ostatními secесemi v období „nového světového řádu“, které vyžadují klasifikaci pomocí dichotomie konsensuální – jednostranná.

nastal, kdyby se například Portoriko rozhodlo pro připojení k USA, ale bylo by odmítnuto. Tento princip je neřešitelný v rámci autonomie, neboť existuje princip veta potenciálně přijímaného státu navzdory tomu, že by začlenění Portorika do Spojených států mohlo být z různých důvodů morálně ospravedlnitelné. Taková situace je aktuální po referendu z konce roku 2012, kdy se v Portoriku voliči vůbec poprvé vyslovili většinou 54 % pro připojení k USA, ale o případném přijetí do Unie nemohou rozhodovat (ABC News, 2012). Příklad vyloučení, resp. vypuzení – srov. příloha č. 1 a zde obrázek „Vypuzení“ a „Exkluze“. Pro konkrétní příklad exkluze – vztah USA k Portoriku, dále srov. také přílohu č. 24. Příklad vypuzení Malajsie a Singapuru – viz obr. č. 15.

⁶² V současné době patří k nesamosprávným územím Západní Sahara okupovaná Marokem; pod Velkou Británií jsou Anguilla, Bermudy, Britské Panenské ostrovy, Kajmanské ostrovy, Falklandské ostrovy, Montserrat, Svatá Helena, ostrovy Turks a Caicos, Gibraltar a Pitcairn; ke Spojeným státům patří Americké Panenské ostrovy, Americká Samoa, ostrov Guam; k Francii přináležejí Francouzská Polynésie, Nová Kaledonie; Nového Zélandu se týká Tokelau (The United Nations and Decolonization, nedat.).

⁶³ K nejznámějším případům patří vznik Eritrey, Východního Timoru či Jižního Súdánu, případně dříve také ustavení Bangladéše.

1.2.1. Secese a dekolonizace

Slavnou Deklaraci nezávislosti z roku 1776 je možné považovat za první formálně vyhlášenou secesi v moderních dějinách (Armitage, 2010, s. 48). Deklarace svým duchem i formou inspirovala všechna pozdější secesionistická hnutí ve světě (Coggins, 2011, s. 26). Kolonisté užívali pojem separatismus a právo na nezávislost odůvodňovali útlakem ze strany britské Koruny.⁶⁴ Během následné dekolonizace Latinské Ameriky od Španělska a Portugalska počínaje rokem 1810 dochází podle principu velkých státních útvarů poprvé k aplikaci principu *uti possidetis*. Důležitější bylo, že mexický případ inspiroval další secesionistická hnutí v Latinské Americe, která hlavním dílem přispěla k úpadku španělské koloniální nadvlády během 19. století.⁶⁵ Mnohem později sehrály významnou úlohu při legalizaci secese v případech dekolonizace deklarace OSN přijaté v letech 1960–1970.⁶⁶

Mezi badateli neexistuje jednotný pohled na vztah mezi dekolonizací a secesí. Někteří autoři mezi oběma pojmy rozlišují (Smith, 1991, s. 135; Kohen, 2006, s. 1; Hechter, 1992, s. 267). Hechter (1992, s. 277) nepovažuje dekolonizaci za secesi dokonce ani v případech prokazatelné existence osvobozenického procesu, neboť se téměř nikdy nejednalo o odtržení substátních jednotek *de iure*. Také proto Michael Hechter (1992, s. 267) tvrdí, že státy vznikají důsledkem secese jen vzácně a jejich počet se zvyšoval jiným způsobem, například rozpadem multinárodních říší a dekolonizací.⁶⁷

Tanisha Fazal a Ryan Griffiths zahrnují ke vzniku států prostřednictvím secese také dekolonizaci a rozpad států. Proto jejich zjištění musí být logicky opačné: „Mezi roky 1816 a 2004 vzrostl počet států ze 37 na 192. A pozoruhodné je, že obrovské množství těchto států vzniklo na základě secese“ (Fazal–Griffiths, 2008, s. 199–200).

Bridget L. Coggins tvrdí, že v letech 1816–1916 se 63 % států objevilo na základě secese.⁶⁸ Coggins odmítá vyřadit dekolonizaci z kategorie secese s argumentem, že antikoloniální hnutí byla koloniálními velmocemi vesměs chápána jako secesionistické

a usilovala o stejný cíl jako nekoloniální secesionisté – odtržení ze stávajícího státu a ustavení státu vlastního. Do kategorie secese nezahnuje ty státy, jejichž nezávislost byla zcela v režii koloniální mocnosti a vznikla na základě dekolonizace bez aktivní politické podpory alespoň části místního obyvatelstva. Bridget L. Coggins upozorňuje na celou řadu dekolonizací, které se uskutečnily téměř výhradně pod taktovkou koloniálních velmocí při absenci antikoloniálních hnutí (Coggins, 2011, s. 26, 27). V těchto případech se fakticky nejednalo o odtržení a označovat je za secesi nemusí být úplně výstižné.

Komparativní analýza výskytu a dynamiky secesionistických hnutí během procesu dekolonizace přesahuje možnosti tohoto textu, proto, byť s výhradou vzhledem k relevantní námitce nastíněné Coggins, přijímám pro potřeby tohoto textu definici Petera Radana, který rozlišování podle kritéria politické mobilizace v koloniích opomíjí a za *koloniální secesi* považuje všechny případy, „kdy se koloniální entita stane vlastním státem“ (Radan, 2008, s. 30–31; Pavković–Radan, 2011, s. 1–7).⁶⁹

1.2.2. „Nový světový řád“ a secese

Další neshody ohledně užívání pojmů secese vyplývají z faktu, že v posledních desetiletích docházelo v mezinárodním prostředí ke stigmatizaci pojmu secese. Dost možná i proto začala řada badatelů užívat alternativní pojmy. Zejména vznikání nových států z bývalých komunistických federací bývá často popisováno ekvivalenty – rozpad,⁷⁰ fragmentace,⁷¹ rozpuštění,⁷² obnovení suverenity,⁷³ rozdělení, či později v případě Východního Timoru poněkud komplikovaně a v doslovném překladu i poněkud nepřesně jako mezinárodně administrovaná tranzice,⁷⁴ což lze přesněji pojímat i označovat jako mezinárodně řízenou secesi.⁷⁵

Ale bylo by příliš zjednodušující označovat pomocí pojmů rozpad, rozpuštění či fragmentace dva nejznámější případy symbolizující konec komunismu –

64 V deklaraci nezávislosti je toto výslovně uvedeno: „A prince, whose character is thus marked by every act which may define a tyrant, is unfit to be the ruler of a free people.“ Srov. Declaration of Independence, 1776, s. 4.

65 V Latinské Americe vznikly mimo jiné Argentina, Nová Granada (současná Kolumbie), Chile, Peru, Horní Peru (současná Bolívie), Paraguay, Uruguay a Venezuela. Během sta let přišlo Španělsko o 18 kolonií (srov. Coggins, 2011, s. 26–27).

66 Deklarace o poskytnutí nezávislosti koloniálním zemím a národům. Zde čl. 2: „všechny národy mají právo na sebeurčení; vyhlašují podle tohoto práva svobodně svůj politický status a uskutečňují podle něho svůj hospodářský, sociální a kulturní rozvoj“ (OSN, 1960; srov. Higgins, 2003, s. 27; UN General Assembly, 1966).

67 Například portugalská a španělská politická představitelá dlouho trvali na tom, že jejich zámořská území jsou provincie jejich států, nikoliv kolonie (srov. Grant, 2009, s. 39). V Portugalsku dochází v roce 1951 k revizi ústavy a již se nehovoří o koloniální říši, ale země je oficiálně unitárním státem a bývalé kolonie se staly zámořskými provinciemi.

68 Počet států vzniklých na základě secese do roku 2008 stoupl na 70 % a v posledních 50 letech činil počet států vzniklých secesí 73 % (Coggins, 2011, s. 28).

69 Secese dekolonizací – např. vznik Alžírsko odtržením od Francie v roce 1958, srov. příloha č. 14. 70 *Break-up* (srov. Buchanan, 2013). Podle Allena Buchanana je separatismus z rozpadajících se států aktem sebeobrany a nazývá jej *saave qui peut separatismus*. (Buchanan, 2010 [2004], s. 364, 367). Výraz je možné volně chápat jako „zachraň se (separatismem), kdo můžeš“. Srov. také příloha č. 1 a zde obrázek „Rozpad“.

71 *Fragmentation* (srov. Hechter, 1992, s. 267, 279–280).

72 *Dissolution* (srov. Trifunovska, 1994; srov. též Pellet, 1992, s. 178–185).

73 David Raić vystoupení pobaltských republik ze Sovětského svazu odmítá klasifikovat jako jednostrannou secesi, ale hovoří o *statu quo ante* (Raić, 2002, s. 333, pozn. p. č. 84).

74 *Restoration* – Pobaltí, *partition* – Československo a *internationally administred transition* – Východní Timor (vše srov. Florio, 2011, s. 10).

75 Viz např. OSN, Indonésie a Východní Timor v roce 2002 (viz příloha č. 21) nebo případ oddělení Černé Hory od Srbska v roce 2006 (viz příloha č. 22).

zánik Sovětského svazu⁷⁶ a Jugoslávie.⁷⁷ Pokud politická elita ustaví odtržením a bez souhlasu původního státu vlastní stát na části území, které dosud náleželo⁷⁸ jinému suverénnímu státu, pak se jedná o *jednostrannou secesi* (např. srov. Radan, 2008, s. 30–31; Pavković–Radan, 2011, s. 1–7), jejímž protipólem je *konsensuální secese*,⁷⁹ kdy je vystoupení ze státu uskutečněné na základě *vzájemné dohody* mezi secesionisty a ústřední vládou původního státu (Armitage, 2010, s. 39; srov. Buchanan, 2013).⁸⁰ Tento typ secese bývá také často charakteri-

76 Nabízí se otázka, zda případ rozpadu Sovětského svazu můžeme *en bloc* označit za rozpuštění federace (srov. Raić, 2002, s. 333, pozn. 84), anebo lze považovat vystoupení států ze SSSR paušálně za *saue qui peut separatismus*, případně do této kategorie zařadit pouze státy, které vyhlásily nezávislost až po krachu pokusu o puč v srpnu roku 1991, kdy začal nekontrolovatelný rozpad Sovětského svazu (*state-breaking*), a statut jednostranné secese přiznat státům, které vyhlásily nezávislost ještě před tímto pokusem o *coup d'état* (pobaltské republiky a Gruzie) – viz příloha č. 18. Taková komparativní analýza rozpadu SSSR na výzkum odlišností jednotlivých republik během vystupování ze svazu je nad možností tohoto textu. Jako vstupní text pro koncipování studie tohoto typu srov. Emizet–Hesli, 1995, s. 493–536.

77 V případě rozpadu Jugoslávie (srov. příloha č. 19) je ještě obtížnější zařadit úspěšné secese do kategorie *saue qui peut separatismu* či rozpadu anebo rozpuštění. Na rozdíl od Sovětského svazu, který se definitivně rozpadl koncem roku 1991, existovala Jugoslávie až do roku 2002, respektive 2006 (jako soustátí Srbsko a Černá Hora). Jednostranné secese z válečné Jugoslávie uskutečnily Slovinsko (1991), Chorvatsko (1991), Makedonie (1991) a Bosna a Hercegovina (1992). Poslední jednostranná secese Kosova proběhla *de iure* až v roce 2008 – viz příloha č. 23. V případě Chorvatska patřily k hlavním příčinám secese aspirace velkosrbských nacionalistů a ozbrojená forma boje jako způsobu ochrany srbských menšin mimo srbskou federativní republiku. Bosna a Hercegovina a Makedonie byly navíc zklamány neochotou Slobodana Miloševiče transformovat federaci do volnější konfederace. Snad jen Slovinsko s liberálně-tržními ambicemi nabízí zařazení do kategorie *saue qui peut separatismu*, neboť secesi chtělo ochránit vlastní hospodářství od zhoršující se ekonomické situace v Jugoslávii. O Chorvatsku, Bosně a Hercegovině či Republice Makedonie lze toto tvrdit jen částečně. Černá Hora zůstávala *de iure* součástí Jugoslávie, respektive Srbska, až do roku 2006, byť po vítězství Mila Đukanoviće v parlamentních volbách v roce 1998 Černá Hora fakticky splňovala kritéria konfederativního vztahu se zbytkovou Jugoslávií („vlastní“ měna – německá marka, později euro, vlastní obchodní mise v zahraničí, vlastní vízová politika aj.). Obdobný status náležel Kosovu od roku 1999 po leteckých náletech NATO proti srbskému režimu Slobodana Miloševiče a následněm přijetí deklarace OSN 1244 (1999), která garantovala územní celistvost Jugoslávie, což interpretoval Bělehrad jako NE budoucí nezávislosti Kosova, ale deklarace také zajišťovala Kosovu existenci pod mezinárodní správou a bez přítomnosti srbské armády a policie v provincii, což političtí představitelé kosovských Albánců interpretovali jako první krok k úplné nezávislosti (srov. UN Security Council, 1999, s. 2 a bod 3 a 5).

78 *De facto i de iure*.

79 Armitage hovoří o legální secesi v případě, že je konsensuální, a absenci souladu s ústavností původního státu považuje za nelegální politický akt (Armitage, 2010, s. 43). Toto tvrzení se ale nehodí na případ jednostranného vyhlášení nezávislosti Kosova v roce 2008, se kterým ostře nesouhlasilo Srbsko, od kterého se Kosovo odtrhlo, ale Mezinárodní soudní dvůr tento akt hodnotil jako legální akt (srov. The International Court of Justice, 2010).

80 Michael Hechter nazývá případ, kdy zcela funkční stát umožní secesionistickému teritoriu odtržení od vlastního území za *ryzí secesi*, *pure secession* (Hechter, 1992, s. 277). Podle Hechtera ale je

zován jako *klidný* (Hálfdanarson, 2000, s. 87–100), *bezbolestný* (Florio, 2011, s. 8),⁸¹ nebo dokonce *sametový*.⁸²

Podle Buchanana (2010 [2004], s. 338) existují tři hlavní typy konsensuální secese, kterou je možné nazývat také ústavní secesi: (1) secese může být explicitní součástí ústav států,⁸³ (2) státy garantují secesi nepřímo, dohodou či ústavními dodatky, ústavním procesem či kombinací těchto možností (1997b, s. 36; 2003 [1998], s. 29)⁸⁴ anebo (3) právo na secesi náleží politickým entitám ve státě, které společně ustavily stát z původně nezávislých politických entit a zakládající smlouva přímo či nepřímo zahrnuje také možnost vystoupit z unie (1997b, s. 36).⁸⁵ Oddělení politické entity od státu, kdy existence původního státu trvala i nadále, nazývá Peter Radan (2008, s. 4)⁸⁶ *devoluční secesi*, kterou je možno chápat jako subkategorii konsensuální secese. Za typ konsensuální secese lze považovat také v jiné souvislosti již zmiňovanou mezinárodně řízenou (administrovanou) secesi, do které ovšem jen zčásti spadá kontroverzní příklad secese Kosova.

Výše uvedené případy konsensuální secese je nutné odlišit od jednostranných secesí uskutečněných secesionistickou elitou proti vůli původního státu, jenž se snažil pokusům o secesi aktivně bránit všemi prostředky, a pokud navzdory odporu státu secese proběhla, ten přistoupil k jejímu schválení až *de facto*.⁸⁷ Konsensuální secesi

tento typ secese velmi vzácný a ve 20. století nastal pouze dvakrát. V roce 1905 vzniklo nezávislé Norsko (viz příloha č. 12) a v roce 1922 získalo Irsko status dominia na Velké Británii. Vznik Bangladéše v roce 1971 Hechter (1992, s. 277) do této kategorie nepočítává, neboť podle jeho názoru nebyl plně efektivním státem.

81 Simone Florio označuje za poměrně „spořádané“ a „bezbolestné“ secese dělení Srbska a Černé Hory v roce 2006, rozpad SSSR, ale také rozdělení Československa (Florio, 2011, s. 8).

82 Christopher H. Wellman označil rozdělení Československa za „sametovou secesi“, a to v narážce na pojem „sametová revoluce“, který se vžil pro pád komunismu v Československu (srov. Wellman, 2005, s. 183).

83 Jako nejčastější případy jsou uváděny ústavy Etiopie po roce 1993 a ústava ostrovní federace Svátý Kryštof a Nevis od roku 1984 (srov. např. Raić, 2002, s. 314).

84 Nejčastěji uváděným případem je Quebec po výnosu Nejvyššího soudu Kanady (Reference re Secession of Quebec, 1998), Srbsko ve vztahu k Černé Hoře v letech 2002–2006 (srov. Raić, 2002, s. 316) a Severní Irsko od Velkopáteční dohody v roce 1998 (Moore, 2004 [2001], s. 212; Shorten, 2010, s. 4). Do této kategorie náleží také postoj ústřední vlády v Súdánu vůči jižním oblastem Súdánu v letech 1997–2011, srov. odpověď Ibrahima Mirghania Ibrahima (Sudan) Christian Solidarity International (The United Nations, 1999, s. 9–10), a Papuy-Nové Guiney k Bougainville po roce 2001 (Dugard–Raić, 2006, s. 112).

85 Podle některých autorů existovalo toto implicitní právo na secesi ve Spojených státech od vyhlášení nezávislosti do občanské války (1861–1865). Debata srov. Brandon, 2003, a dále také Livingston, 2005.

86 Marcelo G. Kohen považuje vystoupení ze státu se souhlasem původního státu za devoluci, nikoliv za secesi (Kohen, 2006, s. 3).

87 Například Miloševićova Jugoslávie a odtržení Chorvatska v roce 1991. Do této kategorie nekonsensuální secese spadá také odtržení Kosova od Srbska (viz příloha č. 23), i když je nutné mezi oběma případy rozlišovat, neboť nelze odhadnout, kdy a pokud vůbec Srbsko přistoupí na formální

je dále žádoucí odlišit od případů, kdy se v důsledku úsilí secesionistů stát rozpadne a na jeho půdorysu vzniknou úplně nové státy. Radan (2008, s. 4) takový případ nazývá *secesi rozpuštěním*.⁸⁸ Daniel Philpott poukázal ještě na případ *exkluzivní secese*,⁸⁹ který je spíše hypotetickou variantou. Jedná se o situaci, kdy teritoriální skupina uskuteční secesi ze státu a vytvoří nový stát, ale bez části regionu, kterého byla součástí. Taková situace by nastala v případě secese Kalifornie ze Spojených států, kdyby se „praví Kaliforniáné“ odmítli odtrhnout s oblastmi severně od San Franciska, kde podle nich nežijí autentičtí Kaliforniáné (Philpott, 2003 [1998], s. 381).

Secese má ještě „skrytou“ dimenzi. Někteří badatelé připomínají vyděračský potenciál, který v sobě secese skrývá. Ivo D. Duchacek byl pravděpodobně prvním teoretikem, který takto analyzoval spíše rétorický pokus o odtržení od Austrálie, učiněný konzervativním premiérem Queenslandu nespokojeným s labouristickou federální vládou v roce 1973 (Duchacek, 1975, s. 47, pozn. 8). V 80. letech 20. století hovoří o hrozbě secesí jako o nástroji s vyděračským potenciálem v případě Západní Austrálie Anthony H. Birch a později před tímto negativním potenciálem v liberálně-demokratické společnosti zneužitelným proti majoritě varuje Allen Buchanan (1991c, s. 337).

Wayne Norman byl prvním badatelem, který tento jev pojmenoval, a to jako *vanity secession* (Norman, 2003 [1998], s. 55), což fakticky znamená *vydírání hrozbou secese*.⁹⁰ Jedná se vesměs o secesionistický manýrismus skupin, který se objevuje u vyspělých skupin v bohatých regionech. Jako příklad je možné uvést Ligu Severu v Itálii anebo Západní Austrálii začátkem 30. let 20. století. Skupiny sice formulují požadavek na secesi, ale legitimitu svých argumentů nemohou – a ani o to neusilují – nijak opřít o perzekuci v minulosti, historické bezpráví či diskriminaci formou porušování lidských práv. Podstatné je, že skupina secesi nemíní zcela vážně. Hlavním cílem úsilí politické elity se secesionistickou image je zajištění co největších ekonomických výhod, které je možné získat vydíráním hrozbou secese. Podle Philpotta používá secesi jako vyděračský potenciál alespoň částečně mnoho skupin v soudobých státech (Philpott, 2003 [1998], s. 95; srov. Harbo, 2008, s. 137).

---

uznání Kosova. Nejvyšší představitelé země, prezident Tomislav Nikolić a premiér Aleksandar Vučić to odmítali i uprostřed roku 2014 (srov. inSerbia, 2014; Die Welt, 2014).

88 Jedná se o neobvyklý případ. V odborné literatuře se běžně pojednává o secesi Slovenska, Philpott dokonce hovoří o secesi „Slovenska z Československa“ (Philpott, 1995, s. 382). Mobilizace i národní tužby tomu odpovídaly. Jistou anomálií je skutečnost, že na troskách Československa vznikly dva zcela nové samostatné subjekty mezinárodního práva a původní stát přestal úplně existovat. Z tohoto důvodu – a s ohledem na argumenty nastíněné například Radanem – je sporné nazývat případ rozdělení a zániku Československa secesí. S jistou rezervou lze případ rozpadu Československa označit za secesi rozpuštěním po (vzájemné) dohodě – viz příloha č. 20, ale uvedený případ odpovídá také obrázku „Rozdělení“, srov. příloha č. 1, který secesí rozhodně není.

89 Kromě vyloučení, sjednocení a exkluze (Philpott, 1995, s. 381).

90 Žádný doslovný překlad slova *vanity* do češtiny (marnivá, nicotná, ješitná, malicherná) tento typ secese vhodným způsobem nevystihuje.

1.3. Secese, legalita vs. legitimita

Dělení secese na konsensuální a nelegální nabízí další užitečné dichotomie: legální – nelegální a legální – legitimní. Jednou z možností interpretace je užití politické secese jako metafory k rozvodu manželů. Řada teoretiků secese se vážně zaobírá touto analogií.

1.3.1. Secese a rozvod

Pravděpodobně prvním oponentem srovnání secese s rozvodem byl již Abraham Lincoln ve svém Prvním inauguračním projevu:

„...nemůžeme se rozdělit. Nemůžeme od sebe odloučit naše vlastní části ani mezi nimi vybudovat neprůchozí zeď. Muž a žena se mohou rozvést a vymanit se z přítomnosti a dosahu jednoho vůči druhému, ale rozdílné části naší země totéž učinit nemohou. Nemohou nic jiného než zůstat tváří v tvář, a spojení, buď přátelské, anebo nepřátelské, musí mezi nimi pokračovat. Je možné učinit takové spojenectví výhodnějším anebo uspokojivějším po odloučení než před ním? Mohou nepřátelé uzavírat smlouvy snadněji než přátelé tvořit zákony?“ (Lincoln dle Fehrenbacher /ed./, 1989, s. 404).

Allen Buchanan použil slovní spojení politický rozvod v názvu své první významné knihy o secesi (1991a). Buchanan chápe distributivní spravedlnost v případě secese jako analogii ke spravedlivému rozdělení majetku během rozvodu. Za prvky distributivní spravedlnosti považuje oprávněný nárok na území a nárok na férové kompenzace a dále také záruky, že secese nezbaví třetí strany, zejména děti a potomky secesionistů, jejich základních práv a svobod (Buchanan, 1991a, s. 339–343). David Miller tvrdí, že o secesi by zpravidla neměla rozhodovat pouze skupina, která se chce odtrhnout od státu, a tuto situaci přirovnává k rozvodu. Pokud jedna strana požádá o rozvod, konečné odloučení by do značné míry mělo být záležitostí souhlasu obou stran (Miller, 1998, s. 67).

Nejčastěji přirovnávají secesi k rozvodu teoretici plebiscitní teorie. Harry Beran byl prvním, kdo tak učinil:

„Secese je jako rozvod. A nedávný posun v liberálních demokraciích z příčin, které ospravedlňují důvody k povolení rozvodu od příčin, jakými jsou cizoložství, surové zacházení atd. k povolení rozvodu jen proto, že se vztah rozpadl, což se stane tehdy, když partneri žijí nějaký čas v odloučení, je posunem k liberálnějšímu pohledu na manželství. Ukončení vztahu nezávisí na tom, že k tomu má jeden z partnerů dobré důvody, ale souvisí s tím, že se vztah již rozpadl. Obdobně by měla být povolena secese, když je možné, že